

БЕРЕЖАНСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

**“УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ:
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА
БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ”**

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**Бережани-Тернопіль
Астон
2015**

УДК 94(477) 355.311:325.83

ББК 63.3(4Укр.)624.12

У66

Українська Повстанська Армія: формування національної ідеї та боротьба за українську державу. Матеріали Міжнародної наукової конференції. м. Бережани, 16 квітня 2015 року. – Бережани-Тернопіль: Видавництво «Астон», 2015. – 130 с.

Міжнародна наукова конференція «Українська Повстанська Армія: формування національної ідеї та боротьба за українську державу» організована в рамках відзначення Року повстанської звитяги у Тернопільській області на честь 55 річниці бою вояків Української Повстанської Армії під хутором Лози Бережанського району

У збірнику містяться матеріали Міжнародної наукової конференції «Українська Повстанська Армія: формування національної ідеї та боротьба за українську державу», що відбулась 16 квітня 2015 року на базі Бережанського краєзнавчого музею в місті Бережани Тернопільської області.

Роботи опубліковано в авторській редакції. Організаційний комітет не несе відповідальності за достовірність статистичної інформації та за інформацію, що подана в рукописах.

Для науковців, студентів та всіх, хто цікавиться історією.

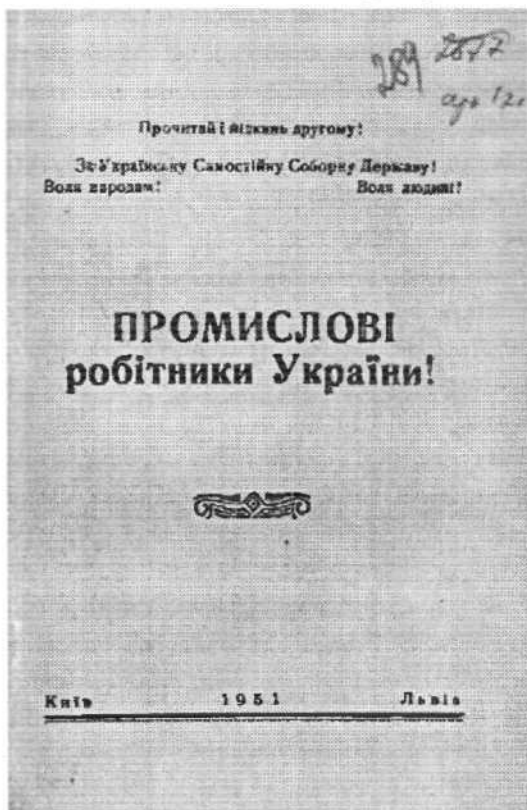
Упорядники: *Олена Лугова, Надія Голод*

Матеріали міжнародної наукової конференції
«Українська Повстанська Армія: формування національної ідеї
та боротьба за українську державу»
видані за сприяння
Тернопільської обласної ради та
Тернопільської обласної державної адміністрації

© Бережанський краєзнавчий музей, 2015

© ТзОВ «Видавництво Астон», 2015

м. Долина, Стансл. об., у вересні 1948 р. дав большевикам 1 млн. 377 тис. руб. чистого

прибутку. Розподіляючи цю суму на кількість зайнятих на цьому заводі робітників та службовців (110 чол.), побачимо, що кожен зайнятий на цьому заводі працюючий дав за місяць своєю працею большевицьким вельможам більше 12 тис. руб. чистого прибутку. В той же час пересічний місячний заробіток робітника на цьому заводі виносив 319 руб., службовця – 510 руб. а кг. соли продається населенню по 2, 60 руб.! І хіба ж така експлуатація робітників, службовців та всього населення з боку держави сумісна з поняттям справжньої "держави робітників і селян"?..".

У висновках діяльності ОУН-УПА в окрузі Калуш та окрузі Долина слід зазначити очевидне: незважаючи на територіально обмежену боротьбу українського підпілля в зазначенім терені, результати її діяльності все ж мають велике загальне значення всеукраїнської підпільної боротьби ОУН-УПА із СРСР.

Джерела та література:

1. ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 80. – 1943 р. – 2 с.
2. ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 29. – 1943 р. – 3 с.
3. ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 70. – 1944 р. – 2 с.
4. ГДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 58. – 1946 р. – 1 с.
5. Спогади очевидця: Попович Дарія (дівооче прізвище Бойдуник), статус очевидця згідно пред'явленого посвідчення: учасник II Світової війни, запис проведено: хут. Одиниця, с. Оболоння, Долинський р-н, Івано-Франківська обл. – 2014 р.

Степан Пахолко

*член сенату ОУН, член проводу Львівської обласної організації ОУН,
фалерист, краєзнавець,*

Ольга Мартин

*к.е.н., доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського
державного університету безпеки життєдіяльності
(м. Львів)*

«УКРАЇНЬСЬКА СЛУЖБА БАТЬКІВЩИНІ» ТА УКРАЇНЬСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ

Одним з маловідомих фактів участі нашого молодого покоління у визвольній боротьбі Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії є діяльність «Української Служби Батьківщині», створеної німецькою окупаційною владою на Галичині та Польщі.

На початку серпня 1942 р. за ініціативою керівництва УЦК (Українського центрального комітету) – д-ра Костя Паньківського (1897-1973) та Володимира Кубійовича референтом при польській «Будівельній Службі» («Баудінст») було призначено бувшого військового у румунській армії студента Мирона Руснака, що досконало володів німецькою мовою.

В своїх спогадах М. Руснак зазначив: «В той час в Галичині, як і цілому Генеральному Губернаторстві, німці зорганізували «Баудінст» («Будівельну Службу»). Це були

будівельні табори, в яких працювало по 100-150 молодих хлопців у віці 17-20 літ.

Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. Z-4701

Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. Z-4700

«Баудінст» на чисто польську та українську служби, запропонувавши назву «Українішер гайматдінст» («Українська Служба Батьківщині»).

Як згадує М. Руснак, «в половині 1943 р. оберштабсфірер Топп запропонував дати хлопцям для вправ стрілецьку зброю. Обговоривши це питання з керівництвом УЦК, ми

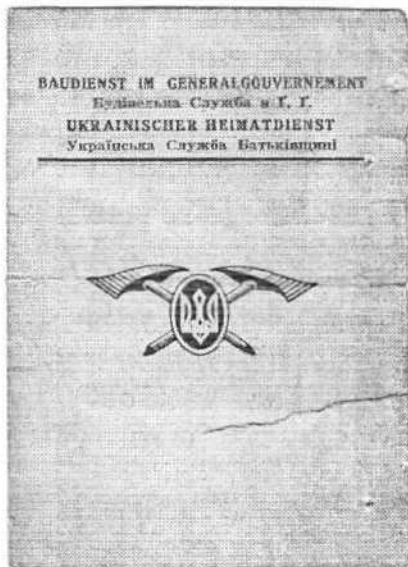
Начальником табору й керівником робіт, як правило, призначався німець. Відділення могли очолювати майстри-фахівці будь-якої національності, за винятком євреїв. Служба тривала три місяці. Добровольці трудових таборів безкоштовно отримували їжу, одяг, знаряддя праці, а також 0,5 злотих зарплати щоденно. Значна кількість українських юнаків на початках створення «Баудінсту» відбувала будівельну службу разом з поляками.

Вони під наглядом фахівців будували дороги, ремонтували, а то й будували невеликі мости, та робили інші роботи, які були потрібні німецькому окупантові. Над нашими хлопцями дуже знущалося дрібне начальство – «форарбайтер» та «форверкери», які майже всі, особливо у Львові та околиці, були поляками. Хлопці з навколишніх відділів скаржилися до Комітету. Всі вони мали на собі знаки побиття, деякі навіть дуже поважні».

Новопризначений референт М. Руснак терміново доповів шефу краєвого відділу «Баудінсту» у Львові оберштабсфіреру Топпу про зловживання, які треба в першу чергу виправити. Після оперативної розмови Топпа з головою «Баудінсту» в Кракові арбайтсфірером Гінклем шеф «Баудінсту» Топп та референт М. Руснак були викликані до Кракова.

Після інформації про скарги та зловживання М. Руснак запропонував розділити

дійшли висновку, що якщо хлопці освоють стрілецьку зброю, то їм це не зашкодить, бо якраз в той час почалась формуватись Дивізія «Галичина». Багато юнаків питали чи мають іти до Дивізії, чи УПА, бо брат чи друг вже зголосилися і він не знає що робити. В такому випадку я відповідав, що це є важливе питання, яке треба добре продумати, але рішення мусить кожний зробити сам.»

За кілька днів до школи було доставлено сто «Манліхерів» і незабаром ми милувалися, як сто юнаків марширують з крісами і співають українські пісні.

Під кінець 1944 р. штаб «Баудінсту» почав ліквідуватися, бо большевики помалу наближались до східних границь Галичини. Більшість юнаків пішла до Української Повстанської Армії. До речі, незадовго до ліквідації школи у Львові, кріси з школи всі зникли, та страх серед німців був великий, бо вони навіть не спитали,

що з крісами сталося». До речі, з школи Української Служби Батьківщини було випущено понад 10 груп, в яких було вишколено понад 900 юнаків.

Аналізуючи діяльність «Української Служби Батьківщини», варто подати цитату проф. Зенона Зеленого, керівника відділу шкільництва про УЦК: «УЦК протидівав усіми можливими засобами забиранню молоді до Райху» та всілякими шляхами сприяв їхньому бажанні влитись в боротьбу з новітнім московсько-більшовицьким окупантом.

Джерела та література

1. Українська Служба Батьківщини / Львівські Вісті. – 1941. – 1 листопада. – ч. 73.
2. Руснак М. Спомини з Української Служби Батьківщини / М. Руснак. – Рочестер-Нью-Йорк-Івано-Франківськ, 1995. – 17 с.
3. Зелений З. Українське юнацтво в вирі другої світової війни / З. Зелений. – Торонто, 1965. – 157 с.

Роман Москаль

*адвокат, партнер ЮФ «Кібенко, Оніка та партнери»
(м. Харків)*

БОРОТЬБА ВІДДІЛІВ УПА ПРОТИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА РОГАТИНЩИНІ ВОСЕНИ 1944 РОКУ

В статті зроблено спробу узагальнити інформацію про боротьбу сотень УПА на Рогатинщині восени 1944 року, коли масштаби цієї боротьби були чи не найбільші, а формування структур УПА в основному завершилося.

Ключові слова: УПА, ВО «Лисоня», Рогатинщина.

У січні 1944 року на основі УНС Тернопільської області ОУН, до якої входила і Рогатинщина¹, була утворена Воєнна Округа «Лисоня». Перетворення відділів УНС на УПА в низових ланках проходило протягом січня – березня 1944 року [1, с.48].

З другої половини 1943 року вишкіл керівних кадрів, що в подальшому були спрямовані керувати підрозділами УПА ВО «Лисоня», проходив переважно у Карпатах.

¹ Під терміном «Рогатинщина» ми маємо на увазі територію, що співпадала із Рогатинським повітом за Другої Речі Посполитої. В структурі УПА та ОУН Рогатинщина враховувалася саме так. Тобто ця територія включає в себе теперішній Рогатинський та, частково – до ріки Дністер, Галицький райони Івано-Франківської області. В описуваний період адміністративно ця територія була поділена на Рогатинський, Букачівський, Бурштинський та Більшівцівський райони Станіславської області.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
СЕКЦІЯ I. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ	6
Старка Володимир. АНТИНАЦИСТСЬКИЙ НАПРЯМ БОРОТЬБИ ВІДДІЛІВ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ ОПОРУ НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1941-1944)	6
Павлів Олег. З ІСТОРІЇ КАЛУСЬКОГО ТА ДОЛИНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНО- ПРОПАГАНДИВНОГО ОСЕРЕДКУ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОУН-УПА НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕНЬ МАТЕРІАЛІВ І ДОКУМЕНТІВ 1941-1951 РР. ...	15
Пахолок Степан. «УКРАЇНСЬКА СЛУЖБА БАТЬКІВЩИНІ» ТА УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ	19
Москаль Роман. БОРОТЬБА ВІДДІЛІВ УПА ПРОТИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА РОГАТИНЩИНІ ВОСЕНИ 1944 РОКУ	21
Горбатюк Василь. ШЛЯХ НА СХІД ПОВСТАНЦІВ З ГАЛИЧИНИ НА ПОЧАТКУ 50-х РОКІВ ХХ СТ.	28
Москаль Роман. ДІЯЛЬНІСТЬ ОСТАННЬОЇ ОЗБРОЄНОЇ ГРУПИ ПОВСТАНЦІВ	33
Лугова Олена. ОСТАННІЙ БІЙ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНЦІВ	39
Іщук Олександр. ПОСТАТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ВИДАННЯХ ОУН І УПА	42
Луговий Богдан. НЕЗЛАМНИЙ ДУХ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ	51
СЕКЦІЯ II. ВИЗНАЧНІ ДІЯЧІ УПА	54
Іщук Олександр, Ніколаєва Наталія. ВАСИЛЬ ПОРПЛИЦЯ-„БАЙДА”, ЗВ’ЯЗКОВИЙ ГОЛОВНОГО КОМАНДИРА УПА ВАСИЛЯ КУКА	54
Тучинський Віталій, Барцьось Володимир. ОМЕЛЯН ГРАБЕЦЬ – СИН ХОЛМЩИНИ, ГЕРОЙ ПОДІЛЛЯ	67
Хома Ірина. ПІДПІЛЬНО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСИПА ДЯКІВА-«ГОРНОВОГО»	70
Захарків Олег. СОТЕННИЙ УПА «ЧОРНИЙ» – ГЕРОЙ УКРАЇНИ	76
Білик Леся. ІВАН ГАБРУСЕВИЧ. ДУХОВНИЙ ЗВ’ЯЗОК ПОКОЛІНЬ І ПОКЛИКАННЯ ПАТРІОТА	81
Лукуц Юрій, Побережний Олексій. ВИДАТНІ ДІЯЧІ УПА В ЕНЦИКЛОПЕДІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	87

СЕКЦІЯ ІІІ. УПА І БЕРЕЖАНЩИНА.....	94
Троханяк Олександра. ТЯЖКІ РОКИ БЕРЕЖАНСЬКОЇ БОРОТЬБИ ЗА СВОБОДУ .	94
Бойко Наталія. ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФОНДОВОЇ ЗБІРКИ БЕРЕЖАНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	99
Кузишин Ігор. ГЕРОЇКА УПА У ФОНДАХ МУЗЕЮ КНИГИ	107
Голубець Оріся. ПОВСТАНСЬКІ ПІСНІ З БЕРЕЖАНЩИНИ	111
Бойко Зіновія. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ЗАЛИ «ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА ТА УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ» В БЕРЕЖАНСЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ.....	116
СЕКЦІЯ ІV. ІСТОРІЯ УПА МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ ТА КІНЕМАТОГРАФІЇ	118
Смірнова Валентина. ЩОДЕННИК ПАРТИЗАНСЬКОГО КОМАНДИРА Ф.П. ТКАЧЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ РУХУ УКРАЇНСЬКИХ ПОВСТАНЦІВ НА ВОЛИНІ	118
Костюк Степан. ФОНД УЧАСНИКІВ ОУН-УПА ЗИНОВІЯ ТА ЯРОСЛАВИ ОНУФЕРКІВ У ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ ОБЛАСНОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ	123
Климчук Андрій. УПА КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОЛЬСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ	124